

KORTA BOKNOTISER

Nils-Arvid Bringéus: Ur släktens sekretärer.
Carlssons. Stockholm 1993. 214 s., ill.

Då Nils-Arvid Edvard Alarik Svensson, i släktkretsen kallad Nisse, efter studentexamen 1945 antog släktnamnet Bringéus efter sin farfars hembygd Bringetofta i Jönköpings län, skedde det samtidigt som hans intresse för sina förfäder väcktes. Innan den sommaren var slut hade han varit på landsarkivet i Vadstena och ritat en släkttavla med många namn. Sedan han 1947 börjat inrikta sig på folklivsforskning, kom hans intresse också att omfatta människornas levnadsförhållanden och de miljöer där de levat. Först efter pensioneringen 1991 har han fått tid och möjlighet att åter granska materialet och nu ge ut det i bokform. Främst är boken avsedd för hans barn och barnbarn – dock med det viktiga tillägget: "Kanske porträtten samtidigt kan ha ett mera allmänt intresse sedan det etnologiska studiet av människan som kulturvarelse blivit allt starkare fokuserat på enskilda individer." I en efterskrift ger han dessutom råd och anvisningar för var och en att forska i sin egen släkt.

För den som var med 1947, då Nils-Arvid Bringéus gjorde sin entré på Finngatan i Lund, bevisat hans disputation 1958 i Carolinasalen med John Granlund som opponent, själv haft honom 1961 i samma sal som fakultetsopponent och känt honom genom alla år, kommer det i denna hans senaste bok likväl fram nya drag av personen Nils-Arvid.

Jag syftar på de ömsinta porträtt, som han tecknar och på att han med stor öppenhet skildrar inte bara medgång utan även motgång.

Generellt tillägger han om alla släktbrev han fått, att de flesta tål att läsas av andra, sedan tiden givit perspektiv och personliga kriser är över: "Fars brev till mor gav mig en bild av en ung man med mycket känslor och tankar om livet, som jag aldrig själv mött." Bouppteckningen efter hans mormors mor var det torftigaste han någonsin sett i en bouppteckning: en gammal säng och ett gammalt bord.

Bland de roliga episoderna vill jag få ta med dessa.

"Riksdagsmannen farbror Sölve och några andra 'gubbar' satt där och sög på sina pipor. I ett obehagligt ögonblick fick också jag tag i en långpipa. Det höll på att gå riktigt galet den gången, men efter några dagar var jag på benen igen och för all framtid befriad från tobakslusten."

"Faster Siri. Hon var en spänstig person som älskade att sträcka ut på långa promenader i högt tempo. Vintertid

var hon lika snabb med sparkstöttingen. Då jag en gång i nåder fick låna hennes skidor bröt jag ena spetsen. Att köpa nya var inte tänkbart. Jag fick i stället gå till bleckslagaren för att få ett stödförband av plåt. Att skidan därefter aldrig blev vad den varit säger sig själv."

I sin efterskrift betonar förf., att han kompletterande sökt lyfta fram berättande källor som ger ny grönska åt avlövade släktråd. Sådana som låter oss möta förfäderna i full vigör, ja följa dem genom livet. Också grå färgtoner och vardagliga trivialiteter hör livet till. "Den som haft litterära ambitioner skulle säkert kunna nyttja stoffet på ett annat sätt." Som läsare känner man sig mycket nöjd och stimulerad och hoppas på en fortsättning, där förf. berättar om möten med kolleger och elever.

Allan T. Nilson

Gösta Sandberg: Purpur, koschenill, krapp: en bok om röda textilier. Tidens förlag. Stockholm 1994. 215 s., ill.

Denna bok om röda textilier handlar inte bara om sådana utan främst om röda färgämnen och deras användning. Boken inleds med en presentation av författaren, skriven av Inga Wintzell. Hans specialområde, färgernas bruk, är i boken kompletterat med berättelser om deras etnografi och kulturhistoria. Gösta Sandberg har gjort forskningsfärder inom och utom Europa samt samlat textilprover från skilda delar av världen liksom gamla färgeriböcker (The Sandberg collection i Nora). Som erfaren speciallärare vet han vad som fångar åhörarna, respektive läsarna. Boken är också rikt illustrerad med bilder, mest i färg.

Förf. har indelat texten i korta avsnitt med slagkraftiga rubriker. Här och var får läsaren till livs en anekdot eller ett citat av någon känd person. Så berättas om Carl von Linné att han med mycken möda och hjälp av en lärjunge lyckats skaffa en speciell sydamerikansk kaktus full av dyrbara koschenill-sköldlöss, som ger en så förnämlig röd färg. Då kaktusen anlände till Uppsala, var emellertid Linné upptagen med att hålla en föreläsning, och då han återkom till sin botaniska trädgård hade trädgårdsmästaren där spolat ren växten. Endast en lösshona var kvar, och hon var inte dräktig. Linné "fick migrän och en av de svåraste paroxysmer han känt".

Av de tre kapitlen är det om den dyrbara purpurn förklarligt nog det kortaste. Koschenillavsnittet handlar även om färgämnenas kermes och lacca. Det ger många aspekter på olika arter av sköldlöss, deras förekomst och historia. Det sista kapitlet är det längsta, och där kommer förf. in på sitt speciella intresseområde, de turkröda kattuntrycken och om hur "österlandet möter västerlandet", en intressant industrihistoria. Här och var i texten återges gamla och nya färgrecept, de förstnämnda ofta följda av kommentarer.

Föreliggande bok är en raden av Sandbergs arbeten om olika färgningmetoder, bl.a. Batik 1972, Ikat 1984 och Indigo – en bok om blå textilier 1986 (på engelska 1989). Boken Växtfärgning har J. Sisefsky som medförfattare. Denne har även skrivit ett viktigt kapitel om de röda färgernas kemi i föreliggande bok. Att följa Gösta Sandbergs eleganta framställning ger kunskap på ett angenämt sätt.

Gertrud Grenander Nyberg

Maj Nodermann: Sankt Görän i Kinderåsen. En målning från Jämtlands oroliga 1500-tal. Fornvårdaren 26. Jämtlands läns museum 1994. 48 s., ill.

Den som vill veta vad en skicklig forskare kan utläsa ur fynden av några trasiga bonadsmålningar från en jämtländsk bondgård, den bör läsa Maj Nodermanns senaste alster *Sankt Görän i Kinderåsen*. Det behandlar den enda från 1500-talet bevarade gavelbonadsmålningen och tillhörande bonader i frisformat, vilka framställer passionshistorien.

Boken är liten till formatet men innehåller en smått detektivartad skildring av hur förf. genom tolkning av målningarna och jämförande forskning får fram fakta om kyrklig och världslig politik i Ovikens församling i Jämtland på 1530-talet, då målningarna enligt förf. kommit till.

Vid denna tid hörde Jämtland kyrkligt till Uppsala ärkestift och i världsligt avseende till Norge-Danmark. Då reformationen skulle genomföras, fanns en kraftfull prost i Oviken, som för statens räkning beslagtrog "katolskt" silver och undansköffade altare och helgonskulpturer. Samtidigt tycks han ha bevarat mycket av sin katolska tro på helgon och låtit sin bönboks illustrationer bli förebilder för kalkmålningar i kyrkan, från vilka också ifrågasättande bonaders bilder kan härledas. De senare, troligen ämnade för prostens eller en underlydande prästs bo-

stad, torde ha framställts av någon elev till kyrkomålaren. Detta tyder det så mycket enklare utförandet på. Att både kyrkans kalkmålningar och bonadsmålningar utförts på platsen bevisas av att samma schabloner för de utfyllande dekorationerna använts i båda fallen.

Bonadsmålningarna torde, sedan tredingstak införts i ämbetsmannabostäder, ha hamnat i en bondgård, nämligen Kinderåsen 2:2. De har i skriften beskrivits i detalj och även i jämförelse med andra helgonbilder, speciellt S:t Görans, i norrländska bygder. Att följa förf:s avslöjanden och faktatolkningar utgör en stimulerande läsning.

Gertrud Grenander Nyberg

Uppland 1994. Årsbok för medlemmarna i Upplands fornminnesförening. Red. av Karin Blent. Uppsala 1994. 232 s., ill.

Årsboken *Uppland 1994* har ett underbart omslag: en färgbild av en rödmålad lantlig biograf bland försommarskira björkar. Genom den idag ofta fåfänga kamp, som småbiografierna kämpar mot det ständigt växande TV-utbudet i riket, har biografierna från seklets början blivit ett objekt för kulturminnesvården. Cirkeln ser ut att sluta sig för biografens hundraåriga historia i Sverige, inte i större städer men i många småorter på landsbygden. Den gamla Slottsbiografen i Uppsala genomgår just nu en antikvariskt övervakad restaurering. I Örsundsbro några mil sydväst om Uppsala har en ideell förening räddat och restaurerat ortens gamla biolokal från 1920-talet. Det är den som pryder omslaget till årsboken och arbetet med återställandet beskrivs fängslande i bokens första artikel av Görän Ulväng och Olle Nordberg. Det rör sig om en bio som byggdes av en snickare på 1920-talet och som drevs av honom och hans son fram till 1961. En turnerande biografmaskinist, "Bio-Paul" Pettersson från Boglösa, skötte visningarna hela den långa perioden 1932–1961. Den originella uthusliknande lokalen med läktartorn, träbänkar och godiskiosk är väl bevarad eller återskapad. Den används numera sedan 1992 åter som biograf. Invgivningsprogrammet efter nystarten var Egil Holmsens "Hästhandlarens flickor", en filmatisering av en novell av Artur Lundkvist, på 1950-talet en stor publikfilm i trakten, delvis därför att den i stora delar spelats in just i Örsundsbro.

Årsboken 1994 domineras av byggnadshistoriska exempelstudier. Bl.a. presenteras Johannes Bureus 1600-talsgård vid Rundelsgränd, den äldsta av universitetsstadens ännu bevarade professorsgårdar.

Mats Hellspong